

Radenko S. Ranković

JUGOSLOVENSKA KINEMATOGRAFIJA NA MEĐUNARODNIM FILMSKIM FESTIVALIMA – KAKO SMO POČELI

Pojava filmskih festivala u svetu kao "kulturnih svečanosti koja se održava u određenom vremenskom intervalu, u kojem se predstavljaju dostignuća filmskog stvaralaštva prema određenom programu i po čijem se završetku ocenjuje predstavljeno stvaralaštvo i dodeljuju nagrade najuspešnijim ostvarenjima i njihovim autorima"¹, zvanično je počela tek posle Drugog svetskog rata. Do tada beležimo pokušaje da pored pozorišnih i muzičkih festivala i film dobije svoj, od kojih su svakako najpoznatiji dodela "Oskara" u američkoj kinematografiji od 1927. godine i uključenje filma u likovni bijenale u Veneciji od 1932. godine.

Jugoslovenska kinematografija, koja takođe posle Drugog svetskog rata, uspostavlja kontinuitet u filmskoj produkciji, zahvaljujući pre svega promeni odnosa države prema filmu kao nacionalnom dobru od posebne kulturne i umetničke vrednosti. Država je preuzeila potpunu organizaciju kinematografije, koja je 28. juna 1946. godine dovela do osnivanja Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ, koji je dobio kao primarna zadatka reorganizaciju postojećeg stanja i izgradnju nove nacionalne kinematografije. Zato su svi pozivi za učešće na filmskim festivalima išli preko Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ, koji je ujedno i vršio selekciju filmova koji će se prikazati na njima. U tom periodu koji još nazivamo i administrativni period, u jugoslovenskoj kinematografiji ne postoji nacionalni filmski festival, ali to ne znači da nije bilo vrednovanja postojeće domaće filmske produkcije. Svake godine Komitet za kinematografiju Vlade FNRJ nagrađivao je novčanim nagradama i javnim pohvalama najbolje stvaraoca u svim filmskim kategorijama. Na taj način je bila napravljena prva moguća selekcija naših filmova za prikazivanje na međunarodnim filmskim festivalima. Druga selekcija je bila u domenu političkih

1 *Leksikon filmskih i televizijskih pojnova* 1. FDU i "Naučna knjiga", Beograd, 1993. str. 163.

interesa u izboru filmova koji će se prikazati na međunarodnim filmskim festivalima, o kojima se takođe veoma vodilo računa.

Za sada prvo poznato učešće jugoslovenske kinematografije administrativnog perioda na nekom međunarodnom filmskom festivalu, bilo je početkom 1947. godine na festivalu u Briselu. Na ovaj festival upućeni su dokumentarni filmovi *Tragom IV i V ofanzive* i *Omladinska pruga*.² Pored ova dva filma na festival je otišao i Teodor Balk koreditelj dokumentarnog filma *Tragom IV i V ofanzive*. Nema detaljnih podataka kakav je to festival, ali se navodi da se održava od 1. do 30. juna 1947. i da pored nedelje međunarodnog filma, obuhvata razne izložbe, koncerte filmske muzike, konferencije filmskih radnika, ali i likovne izložbe i druge kulturne priredbe. Drugi festival u istom periodu, na kome je učešće uzela i naša kinematografija bio je u Bernu, a na taj festival je poslat naš dokumentarni film *Mladina gradi*.³

Početkom septembra 1947. godine na poznatom filmskom festivalu u Edinburghu prikazan je i naš dokumentarni film *Omladinska pruga*, međutim ni ovde ne postoje podaci da li je prikazan u zvaničnom, ili nekom pratećem ili u informativnom programu.⁴

Na filmski festival u Kanu, 1947. godine, danas najznačajniji filmski festival na svetu, bila je pozvana i jugoslovenska kinematografija. Međutim te godine nismo uzeli učešće na tom festivalu iz sledećih razloga:

"Na festival u Kanu, koji se održava od 12 do 25 septembra, između ostalih pozvana je i FNR Jugoslavija. Komitet za kinematografiju vlade FNRJ odbio je da učestvuje na tom festivalu iz razloga što ocenjivanje filmova nije prepusteno nekom međunarodnom forumu, već je prepusteno ličnostima za koje ne postoji garancija da će filmove objektivno ocenjivati. Isti stav zauzeli su: Sovjetski Savez, Čehoslovačka, Bugarska i Poljska."⁵

Na kraju 1947. godine, godine u kojoj smo prvi put izašli na međunarodne filmske festivale u periodu savremene jugoslovenske kinematografije posle Drugog svetskog rata, krunisana je i prvom festivalskom nagradom. Na filmskom festivalu u Veneciji dokumentarni film *Mladina gradi*, reditelja France Štiglica, nagrađen je "Bronzanim lavom", prvom međunarodnom filmskom nagradom u ovom periodu koja je bila veliki podstrek za dalji razvoj.

Prisustvo na međunarodnim filmskim festivalima, ali i na raznim drugim smotrama bilo je vrlo važno za jugoslovensku kinematografiju, a pogotovo

2 *Crveni bilten*, Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ, br. 3.

3 *Isto*.

4 *Isto*, br. 8.

5 *Isto*, br. 8.

kada su se organizovale u nekoj od socijalističkih zemalja. Tako su povodom poljoprivrednog festivala u Pragu od 6. do 12. maja 1948. prikazani i naši dokumentarni filmovi *Žetva*, *Žito narodu* i *Nova zemlja*, koji su za ovaj festival kopirani na 16 mm filmu.⁶

Možda najveći događaj 1948. godine, desio povodom našeg učešća na III internacionalnom filmskom festivalu u Marijanskim Laznima, sa devizom: Za nove ljude i bolji svet. Festival je održan od 17. jula do 2. avgusta 1948. Inače specifičnost ovog Festivala je bila što su se na njemu u istoj konkurenciji prikazivali i igrani i dokumentarni filmovi. Koliko je ovaj poziv i učestvovanje na ovom festivalu bilo važno, svedoči i podatak o broju izabralih filmova i broju i sastavu naše delegacije:

"Naša kinematografija biće zastupljena na festivalu sa umetničkim filmovima: *Živjeće ovaj narod* (proizvodnja Jadran film), *Besmrtna mladost* (proizvodnja Avala film) i *Život je naš*, koji će na ovom festivalu biti prikazan po prvi put.

Od dokumentarnih filmova biće prikazani: *Smotra mladosti* (produkcija Zvezda film), *Partizanske bolnice u Sloveniji* (Triglav film), *Spomenik zahvalnosti Crvenoj armiji* (Jadran film), *Elektrifikacija* (Jadran film), *Makedonija* (Avala film), *Mesečni pregled* (Bosna film) i *Mesečni pregled* (Vardara film).

Na festivalu će uzeti učešća naši filmski reditelji: Vjekoslav Afrić, Teodor Balk, Vojislav Nanović, kao i savetnik naše Ambasade u Pragu Zdenko Štambuk."⁷

Važnost učestvovanja na ovom festivalu ogleda se i u podatku da su u našem programu filmova zastupljene sve republičke kinematografije, osim Crne Gore, koja tada nije imala sopstvenu filmsku proizvodnju. Ovim se htelo pokazati koliki je uspeh postigla jugoslovenska kinematografija u odnosu na period pre Drugog svetskog rata. U očekivanju uspeha i potvrde rezultata nove jugoslovenske kinematografije, na međunarodnom festivalu u Marijanskim Laznima, desilo se da festival odbije prikazivanje našeg filma *Živjeće ovaj narod*. Razlog za odbijanje prikazivanja našeg filma povezan je sa izglasanim rezolucijom IB prema Jugoslaviji, koja je odmah primenjena na ovom festivalu. Usled odbijanja da se prikaže naš igrani film *Živjeće ovaj narod*, došlo je od strane Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ, povlačenje i ostalih naših filmova i naravno naše delegacije, o čemu je izdana zvanična informacija.

"Direkcija za informacije saopštava:

Komitet za kinematografiju Vlade FNRJ doneo je odluku da jugoslovenska delegacija na međunarodnom filmskom festivalu u Marijanskim Laznima, u Čehoslovačkoj, napusti festival i obustavi prikazivanje jugoslovenskih filmova, zato što je uprava festivala nanela grubu uvredu našoj državi i našim narodima, tražeći da

6 Isto, br. 9.

7 Isto br. 22.

se ne prikazuje jugoslovenski film iz narodnooslobodilačke borbe *Živjeće ovaj narod*, zato što se u njemu pojavljuje maršal Tito.

Karakteristično je da uprava festivala ovu krajnje uvredljivu diskriminacionu meru primila samo protiv filma o narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji, dok je u svim drugim zemljama, uključujući Sjedinjene Američke Države i Veliku Britaniju, dozvolila slobodno prikazivanje filmova.⁸

Ovo povlačenje filmova i delegacije sa festivala, odmah je bilo propočeno telegramima podrške Komitetu za kinematografiju Vlade FNRJ, od strane republičkih komiteta i komisija za kinematografiju. Ovim je jugoslovenska kinematografija za izvesno vreme bila isključena sa svih međunarodnih festivala koji su se održavali u socijalističkim zemljama.

Dalje prisustvo u svetu jugoslovenske kinematografije u administrativnom periodu, ograničio se samo na međunarodne filmske festivale koji su se organizovali u ostalim zemljama Evrope. Tako će se 1949. godine prihvati poziv na Kanski festival, koji je dve godine ranije bio odbijen zbog solidarisanja sa ostalim socijalističkim zemljama. Za ovaj festival je napravljen izbor naših najnovijih filmova, pripremljena izložba o našoj kinematografiji i odabrana jedna veća delegacija koja nas je predstavljala u Kanu od 1. do 18. septembra 1948. godine.

"U Kanu će biti prikazan naš umetnički film *Na svojoj zemlji* (Triglav film) i dokumentarni film u boji *Jugoslovenske narodne igre* (Jadran film).

Komitet za kinematografiju Vlade FNRJ poslao je delegaciju koja će predstavljati našu zemlju na ovom festivalu, a koju sačinjavaju: pomoćnik predsednika Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ Sava Mali, publicista Bora Denovac, Predsednik komisije za kinematografiju NR Slovenije Drago Drušković, predsednik Komisije za kinematografiju NR Hrvatske Jakša Ravlić, predsednik Komisije za kinematografiju NR Bosne i Hercegovine Moni Finci, književnici Oskar Davičo, Milan Bogdanović i Matej Bor, direktor Jugoslavije film Milan Gavrilović, reditelj France Štiglic, novinar Dušan Timotijević i načelnik Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ Milovan Matić.⁹

Te iste, 1949. godine jugoslovenska kinematografija je pored Kana, prihvatiла učešće i na međunarodnim filmskim festivalima u Edinburgu i Veneciji. Za svaki od ovih festivala napravljene su posebne pripreme, sa željom da se što bolje predstavimo. Za svaki festival je pravljen izbor naših najboljih filmova koji bi odgovarali profilu festivala, a ujedno i najbolje predstavili kinematografiju iz koje dolaze.

Na međunarodnom filmskom festivalu u Edinburgu, te 1949. godine jugoslovenska kinematografija se pojavila po treći put i pripremljeni suigrani film *Sofka* i dokumentarni filmovi *Jugoslovenske narodne igre* i *Za bolju žetvu*.¹⁰

⁸ *Isto*, br. 29.

⁹ *Isto*.

¹⁰ *Isto*, br. 30.

I na kraju jugoslovenska kinematografija je uzela učešće i na međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji. Kako je ovaj festival povratio svoju slavu od pre Drugog svetskog rata, kao i za Kan odredeni su naši najbolji filmovi, ali i posebna delegacija.

"Na međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji koji je održan od 11. do 31. avgusta učestvovala je i naša zemlja. Delegacija, koja je predstavljala našu zemlju na festivalu imala je sledeći sastav: pomoćnik predsednika Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ Miroslav Vitorović, direktor Saveznog preduzeća za proizvodnju filmova "Zvezda film" Aleksandar Vučo, predsednik Komiteta za kinematografiju Vlade NR Srbije Tanasije Mladenović, filmski reditelji, Vjekoslav Afrić i Radoš Novaković, književnici Eli Finci i Branko Čopić, publicista Dobrica Čosić i umetnički savetnik preduzeća "Zvezda film: Vicko Raspor.

Na festivalu su prikazani: naš umetnički film *Sofka...* i dokumentarni film *Za bolju žetvu.*¹¹

Interesantno je da su u sastav naših delegacija na dva najznačajnija, ne samo evropska, već i svetska filmska festivala, u Kanu i Veneciji, pored filmskih radnika, bili uključeni i naši najpoznatiji književnici. Kakav je bio razlog da i oni budu u delegaciji nije mi poznato, ako se uzme u obzir podatak da nisu bili autori romana ili scenarija po kome su snimljeni filmovi koji su prikazani na ovim festivalima. Može se pretpostaviti da je to bila priprema da se i oni uključe u jugoslovensku kinematografiju, jer su u kasnijem periodu snimljeni filmovi po delima Oskara Daviča, Mateja Bora, Branka Čopića i Dobrice Čosića.

Na filmskom festivalu u Veneciji te 1949. godine dobili smo nagradu za lutka film *Pionir i dvojka*, kao najbolji pedagoški film za decu do 11 godina. Bila je to naša druga filmska nagrada na nekom međunarodnom filmskom festivalu.

Kraj administrativnog perioda jugoslovenske kinematografije, dočekan je sa kontinuitetom u filmskoj produkciji svih žanrova, sa povećanjem kvantiteta, ali i kvaliteta naših filmova. Ovo se odrazilo na broj festivala i filmskih smotri na kojima je učestvovala jugoslovenska kinematografija, na kojima smo uz pozitivne kritike počeli da osvajamo i nagrade i priznanja. Međutim, u administrativnom periodu je najvažnije bilo da se naši filmovi prikažu u svetu i da ostave traga u ostalim medijima, jer je težište bilo na političkoj propagandi. Pojavljivanje na međunarodnim filmskim festivalima i smotrama tada nije imalo nikakvog komercijalnog efekta, jer još uvek ne postoji ekonomska kategorija izvoza naših filmova, jer je primat dat kulturno-umetničkoj razmeni. Za filmske radnike pojavljivanje na međunarodnim filmskim festivalima je bila praktična provera njihovih umetničkih dometa, kao i upoređenje jugoslovenske kinematografije sa svetom.

11 *Isto*, br. 52-53.

Radenko S. Ranković

YUGOSLAV CINEMATOGRAPHY AT THE INTERNATIONAL FILM FESTIVALS – HOW WE BEGAN

Summary

International film festivals, modeled on the theatre or music festivals that preceded them, started to be organized after the World War II. At the time Yugoslav cinematography was undergoing changes in its organization, especially after the Yugoslav government founded the Committee for Cinematography and gave to the film the status of one of the national arts to be conscientiously cultivated. Due to these factors our initial presence at international film festivals – in the period from 1945 to 1948 – amounted to cultural presentations only. But, after such humble beginnings Yugoslav films were increasingly able to find their proper place within the official selection and competition at the International film festival.